

„ŐRIZZ HAMIS TUDOMÁNYTÓL” – UTAK, TÉVUTAK

Szarka László

MTA Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont

szarka.laszlo@csfk.mta.hu

„Őrizz hamis tudománytól, Hogy mi ne tanuljunk mástól, És ne legyen több más senki, Hanem Krisztus, kiben kell bízni!” (Református énekeskönyv 370. dicséret, 2. vers). Valóban úgy gondolták eleink (a szövegíró Luther Mártonnal együtt vagy őtőle függetlenül), hogy a tudomány mindenestől „hamis”?

A tudomány valaha a vallásos hitből (Isten kereséséből) nőtt ki; az első geofizikai obszervatóriumok például világszerte a jezsuita rendnek köszönhetőek. (A reformátusok és a jezsuiták – Sárospatakon is – leginkább természettudományi kérdésekben érthettek egyet egymással. A gimnáziumi jelmondatok is ezt az egyetértést tükrözik, pl: „Istennek, hazának, tudománynak” (Pápai Református Gimnázium); „A tudomány egyesít a hitben”. (Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium). Közben a tudományban – az ún. felvilágosodással összefüggésben – kialakult egy kifejezetten vallásellenes irányzat. A huszadik század közepétől a közvélemény majdhogynem evidenciának tekintette a tudomány és a vallás egymással való állítólagos „antagonisztikus ellentétét”, és nem csak a szocialista országokban. (1965-70 táján a kölcsönös kibékíthetetlenséget látszott alátámasztani az idézett fohász is.) Aztán lassan-lassan változni kezdett a légkör. Claude Allègre, a Párizsi Földfizikai Intézet akkori igazgatója, majd Franciaország tudományügyi és oktatási minisztere 1997-ben időszerűnek tartotta hangsúlyozni (ami persze mindig is tudható volt), hogy „tudományos eredményeinket vizsgálódásunk határain belül nem befolyásolja, hogy a körülöttünk lévő világot természetfeletti terv megvalósulásaként tekintjük-e vagy sem”. Ralph Cicerone, az USA Nemzeti Tudományos Akadémiájának elnöke szerint „a tudomány és a vallás a világ megismerésének két különböző útja; szükségtelen ellentétbe állításuk esetén egyik sem tud igazán élni lehetőségével, hogy a világot jobbá tegye.”

2008-ban (amely a Föld Bolygó Nemzetközi Éve és a Magyarországon a Biblia Éve is volt) a Magyarhoni Földtani Társulat soproni „Ég és Föld” című konferenciáján megállapíthattuk, hogy a tudomány és a vallás – mindkettő a sajátos eszközeivel – az ésszerűen és következetesen működő természet megismerésére, ezáltal az igazság és a hamisság megkülönböztetésére tanít. A valós világ megismerésének egyetlen eszköze a tudomány, és a tudomány műveléséhez szükséges erkölcsiség legkézenfekvőbb (de nem kizárólagos) forrása a vallásos hit. A tudomány és a vallás hatóköre egymást kiegészítő jellegű, azaz a hit valahol ott kezdődik, ahol a tudomány véget ér. A Biblia nem szó szerint veendő „természettan-tankönyv”, a tudomány pedig nem „mindenható” (Unger 2009, Szarka 2009). A Földév lisszaboni zárókötetében sikerült e gondolatkörnek némi nemzetközi láthatóságot is adni (Dudich és Szarka 2009).

A tudomány szigorú kritériumok (empirizmus, objektivitás, racionalitás) alapján működik, és a történelmileg kipróbált vallásoknak is kiforrott szabályrendszerük van. A tudomány jelmezében jelentkező áltudományok – szabálykövetés helyett – a hiszékenységre építenek. Ugyanez a helyzet az álvallásnak nevezhető mindenféle (üzleti és egyéb) misztikus mozgalmak vonatkozásában is. Az áltudományok és az álvallások egymás felé átjárhatók, és maximális intoleranciával viseltetnek a vallás (különösen a keresztyén vallás) és a tudomány iránt. A tudomány és a vallás tehát nem egymással állnak „antagonisztikus” ellentétben, hanem a tudomány az áltudományokkal, a vallások az álvallásokkal. A hagyományos értékrend lebontásának talán leghatékonyabb módja az

emberek álinformációval való bombázása. Ezért a huszonegyedik században vallás és a tudomány egyenesen egymás szövetségesei lettek az értékrombolás elleni küzdelemben.

A tudomány hitelességének alapja a kérlelhetetlen következetesség; a tudományon kívüli befolyásoló tényezők felismerésének képessége. Nem (vagy nem kizárólagosan) tudományos kérdés az, amibe – akarva vagy akaratlanul – külső szempontok beszűrődnek (például igények, vágyak). A megrendelő elvárása elválaszthatatlan az üzleti érdekétől, és a tudományfinanszírozónak is vannak rendszerint különféle tudományon kívüli (a támogatási forrás célkitűzésének érvényesítésével kapcsolatos) elvárásai. Még az ún. társadalmi igény is kötődik valamilyen értékrendhez. Mindezek mellett további nemkívánatos külső szempontot jelenthetnek különféle divat-elvárások, többek között a „támogatott” irányzathoz (az uralkodó paradigmához) való alkalmazkodás kényszere, vagy csak többnyire kényelmessége. Nem beszélve a hiúságról, amely éppúgy elaltathatja a lelkiismeretet. Nagy a kísértés a fogyasztói társadalom szolgálatára! Mindezek a külső zajok jelentős mértékben megnehezítik a belülről érkező (ha úgy tetszik: krisztusi) hang követését. Hitem szerint ez a 370. dicséret értelmezése.

A Sárospataki Református Kollégium szellemiségének lényegét leginkább Erdélyi János (1814-1868) egykori pataki tanár soraival szokás jellemezni: „*Három fáklyám ég: Hit, Haza, Emberiség*”. Az emberiség úttévesztését Werner Heisenberg 1958-ban egy földmágneses hasonlattal fejezte ki: „...*anyagi hatalmának korlátlan növekedésével az emberiség egy olyan hajóskapitány helyzetébe került, akinek hajója szilárdságát már annyi acél és vas biztosítja, hogy a tájoló mágnesűje kizárólag a vasszerkezetekre reagál; az északi irányt végleg elveszítette*”. Azóta hiába lett nyilvánvaló, hogy az emberiség földi élettere korlátos (pl. Szarka, Brezsnýánszky 2010): tovább rohanunk a katasztrófa felé. Irányvesztésünk feltehetően nem független a Heisenberg-féle északi irány, azaz a betlehem-i csillag elutasításától. Vajon nem vált máris valósággá Pál apostol víziója: „*Mert lesz idő, mikor az egészséges tudományt el nem szemvedik, hanem a saját kívánságaik szerint gyűjtenek magoknak tanítókat, mert viszket a fülök; És az igazságtól elfordítják az ő fülöket, de a mesékhez oda fordulnak*” (2 Tim 4, 3-4, Károli-féle fordítás) ?

Irodalom:

- Dudich E, Szarka L (2009): Earth and Heaven - Geology and Theology: Sopron (Hungary), 16-18 October, 2008. In: Planet Earth Lisbon 2009 (Lisszabon, Portugália, 2009. 11. 20.–2009. 11. 22.), 61.
- Szarka L (2009): Tudomány és vallás - áltudományok, álvallások özönében. In: Unger Z. (szerk.): Föld és ég: tudomány és hit: Geológia és Teológia Konferencia – Sopron, 2008. október 16-18. Hantken Kiadó, Budapest, 88–100.
- Szarka L, Brezsnýánszky K (2010): Kórkép a Földről – kórkép az emberiségről. Teremtésvédelem Hete. Segédanyag a Teremtés Hete ünnepkörhöz. Budapest: Luther Kiadó, pp. 6-13.
- Unger Z (szerk., 2009): Föld és Ég – Tudomány és hit. Geológia és Teológia Konferencia – Sopron, 2008. október 16-18., Hantken Kiadó, Budapest